

III. SOCIOLOGIJA SOCIOLOGY

PAJAMŲ NELYGYBĖS REIKŠMĖS IR PATIRTYS KASDIENINIAME GYVENIME

Dr. Daiva Skučienė

Lietuvos Socialinių tyrimų Centras
A.Goštauto g.9, LT-01108, Vilnius
El.paštas: daiva.skuciene@lstc.lt

Gintarė Kaminaitė

El.paštas: gintaree.kaminaite@gmail.com

Pateikta 2017 m. rugjūčio 31 d. Parengta spausdinti 2017 m. spalio 30 d.
DOI:10.13165/SD-17-15-2-06

Anotacija

Straipsnyje analizuojamos pajamų nelygybės patirtys ir reikšmės kasdieniniame gyvenime. Ši analizė gali būti įdomi ne tik mokslinio tyrinėjimo aspektu, bet ir politikos formuotojams, siūlant pajamų nelygybės mažinimo priemones. Tyrimas remiasi Schutz'o metodologine prieiga, kuri įgalina konstruoti subjektyvaus pajamų nelygybės suvokimo modelį bei paaiškinti, kokią reikšmę turi pajamų nelygybė per subjektyvias patirtis.

Tyrimo duomenys buvo surinkti apklausiant 24 informantus pagal skirtingą išsilavinimą, gyvenamąją vietovę, amžiaus grupes. Informantų atrankos formavimas buvo paremtas ankstesniais tyrimais (Keller ir kt., 2010; Chapple ir kt., 2009), kurių išvados teigė, kad yra skirtingi pajamų nelygybės vertinimai, atsižvelgiant į minėtas charakteristikas, bei siekiu atskleisti šalies gyventojų pajamų nelygybės reikš-

mių ir patirčių kasdieniniame gyvenime įvairovę. Tyrime dalyvavo 12 vyrų ir 12 moterų. Naudotas pusiau struktūruotas interviu. Tyrimo rezultatai buvo analizuoti naudojant turinio (content) analizės metodą, taikant ašinio kodavimo principą, išskiriant subkategorijas ir jungiant jas į kategorijas. Tyrimo rezultatai atskleidė pajamų nelygybės suvokimą per kasdieninę informantų veiklą, t.y. darbo aplinką, joje suvokiamą neteisingumą tarp vadovų ir pavaldinių, tarp valstybinio ir privataus sektoriaus, tarp užsienio kapitalo ir nacionalinių įmonių dirbančiųjų darbo užmokesčio, taip pat darbo krūvio ir darbo užmokesčio disbalansą, dirbančiųjų skurdo problemą. Buvo atskleistas latentinis nusivylimas per pajamų nelygybės ignoravimą, susitelkimą į geresnio darbo paiešką ar daugiau dirbant. Taip pat įvardytos pajamų nelygybės sąsajos su nepakankamomis vartojimo galimybėmis, ypatingai šeimų, auginančių vaikus ir senatvės pensininkų, kurie siekia subalansuoti savo kasdienes pajamas ir išlaidas. Pripažįstama, kad pajamų nelygybė yra per didelė, ji buvo susieta su kyšininkavimo reiškiniu šalyje. Nusivylimas ir nepasitenkinimas pajamų nelygybe sąlygoja norą didesnio socialinio teisingumo bei didesnio valstybės reguliavimo.

Reikšminiai žodžiai: pajamų nelygybės reikšmės, pajamų nelygybės patirtys, kasdieninis gyvenimas

Įvadas

Pajamų nelygybė šalyje yra vienas iš svarbiausių šiandienos viešojo diskurso klausimų. Į neigiamas didelės pajamų nelygybės pasekmes dėmesį atkreipia tiek žiniasklaida, tiek mokslininkai. Didelė pajamų nelygybė paprastai siejama su nusikaltamumo didėjimu, prastėjančia visuomenės sveikata, emigracija, demokratijos stoka, socialinėmis įtampomis ir pan. Šias pasekmes savo tyrimuose atskleidžia įvairūs autoriai (Black ir kt., 2005; Misiūnas ir Bratčikovienė, 2007; Skučienė, 2008; Čiulevičius ir Čiulevičienė, 2008; Lisauskaitė, 2010; Buivydas ir Černiauskas, 2011; Zabarauskaitė ir Blažienė, 2012). Tuo tarpu, asmeninės patirtys bei pajamų nelygybei teikiama reikšmė individualiame kasdieniniame gyvenime analizuota nebuvo. Ši analizė gali būti svarbi ne tik mokslinio tyrinėjimo aspektu, bet ir politikos požiūriu. Išsiaiškinus kaip pajamų nelygybės patirtys ir reikšmės atsiskleidžia kasdieniniame gyvenime, politikos formuotojai gali realiau grįsti pasiūlymus pajamų nelygybei mažinti, išvelgti šių pasiūlymų naudą ar trūkumus atskiroms socialinėms grupėms. Juolab, kaip teigė Grosfeld ir Senik (2011), subjektyvus nelygybės suvokimas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, įtakančių visuomenės požiūrį į reformas. Taigi, tiriamą problemą apibendrina **tyrimo klausimas** - kokios pajamų nelygybės reikšmės ir patirtys kasdieniniame gyvenime?

Keliamas **tikslas** – išanalizuoti pajamų nelygybės patirtis ir reikšmes kasdieniniame gyvenime. Tyrimo objektas – pajamų nelygybės patirtys ir reikšmės kasdieniniame gyvenime. Tikslu įgyvendinimui yra keliami šie **uždaviniai**: 1) apžvelgiama

Schutz'o subjektyvios tikrovės perspektyva ir tyrimai, analizuojantys subjektyvią pajamų nelygybės sampratą; 2) analizuojamos pajamų nelygybės patirtys ir reikšmės kasdieninėje gyvenimo tikrovėje. **Tyrimo metodai** - apklausa, naudojant pusiau struktūruotą interviu ir turinio analizės metodus.

1. A.Schutz'o fenomenologinė metodologija ir pajamų nelygybės vertinimą sąlygojantys veiksniai

A. Schutz'o analizuojama realybė yra per individualų suvokimą, per patirtis, todėl ji yra žmonių konstruojama. Žmonės suteikia unikalias reikšmes pasauliui (Gorman, 1977). Schutz'o kasdieniniame pasaulyje visi žmonės tarpusavyje dalinasi ta pačia realybe. Kiekvienas individas turi unikalią poziciją – biografinę situaciją, kuri apibrėžia individo gyvenimo stilių ir pasaulio suvokimą. Kiekviename savo gyvenimo momente individas turi žinių sankaupas, kurios priklauso nuo individo biografinės situacijos. Žmonės aprėpia tuos realybės aspektus, kurie yra praktiški ir atitinka jų unikalią poziciją. Žmonės gali suprasti kitų veiksmus ir veiklas, jei jie atitinka reikšmes, kurias jiems priskiria. Schutz'as tai vadina subjektyvia interpretacija. Schutz'o teorijoje subjektyvių reikšmių kontekstas nėra prielaidas betarpiškam stebėjimui, nes tik veikėjai žino ką jie daro, kodėl ir kada šios veiklos prasideda ir baigiasi. Objektvūs kontekstas yra nepriklausomas nuo veikėjo galvojimo proceso, bet jam suteikiama interpretuotojo reikšmė (Colins ir kt., 2008). Nors negalima atskleisti subjektyvų reikšmių turinio, galima patirti šias reikšmes būnant „tipiniu“ asmeniu.

Pagal Schutz'ą (cit.Zhao, 2015), tos pačios kartos individai gimsta gyvenimo pasaulyje, kuris yra organizuotas ir apibrėžtas jų pirmtakų. Per socializaciją naujos kartos individai perima egzistuojančias socialines situacijas ir apibrėžimus, kurie tampa jų „natūraliais požiūriais“ į pasaulį jų kasdieniniame gyvenime. Tačiau individai gali modifikuoti savo požiūrius, kai iškyla probleminės situacijos ir reikia naujų sprendimų. Tada papildytos viešosios žinios yra perduodamos kitos kartos įpėdiniams. Vienalaikiškumas reiškia, kad žmogaus suvokimas analogiškas kito žmogaus, todėl formuojasi bendras subjektyvių reikšmių kontekstas (Zhao, 2015).

A.Schutz'as (1937) teigė, kad mūsų kasdieninis darbo ir laisvalaikio gyvenimas yra ašis, apie kurią socialinis pasaulis dėlioja savo daugialypėje perspektyvoje. Šioje daugialypėje perspektyvoje yra mūsų šeima, draugai ir kolegos. Tačiau mūsų kasdieniniame gyvenime taip pat yra ir anonimiški nariai, pavyzdžiui straipsnio ar knygos autorius ir pan. Pagal Schutz'ą (1973), normalumas yra sutartinis, kuris peržengia asmeninį supratimą. Tai, kas yra normalu išmokstama iš kitų, ypatingai artimųjų.

A.Schutz'as (cit. Gorman, 1977) išskiria tris žinių socializacijos aspektus: struktūrinį, kilmės ir socialinio paskirstymo. Struktūrinės žinios yra tos, kurias turi ir kiti. Žinios taip pat turi socialinę kilmę, nes yra perduodamos iš kitų žmonių (tėvų, mo-

kytojų ir t.t.). Schutz'o teigimu žinios yra socialiai paskirstomos. Mes žinome kažką apie vienus dalykus, tačiau mažai apie kitus. Schutz'o požiūriu, pasaulio suvokimas priklauso nuo kategorizacijos, tipizacijos ir priėmimo. Žinios apie pasaulį yra asmeninės ir gali kilti tiek iš betarpiško stebėjimo, tiek iš kito stebėtojo nuomonės. Svarbiausias veiksnys, apibrėžiantis mūsų žinias, yra priklausymas socialinei grupei. Yra pripažįstami tik tie socialiniai aspektai, kurie atitinka mūsų socialines ekonomines klases, organizacijas, kuriose mes dalyvaujame, nes kiekvienas asmuo turi praktinių interesų (Gorman, 1977). Subjektyvių reikšmių kontekstas pagal Schutz'ą yra visų patirčių turinys, kuris yra prieinamas peržiūrint, reflektuojant ir suprantant (Zhao, 2015).

Kito asmens socialinės veiklos supratimas yra apytikslis (Eberle, 2015), bet kiekvienas gali suprasti kitų gyvenimo patirtis, remiantis savo gyvenimo patirtimi. Kadangi asmuo gyvena tame pačiame pasaulyje kaip ir kiti, asmens subjektyvių reikšmių kontekstas yra panašus į kitų. Kitaip tariant, kitų asmeninė patirtis interpretuojama iš savo požiūrio.

Pajamų nelygybę, kaip ir kitą socialinę tikrovę, kiekvienas žmogus vertina subjektyviai ir pagal savo prioritetus (Engelhardt ir Wagener, 2014). Subjektyvus pajamų nelygybės vertinimas priklauso nuo asmens socioekonominės pozicijos: žmonės su žemesniu subjektyviu socio-ekonominiu statusu ekonominę nelygybę linkę paaikškinti remdamiesi aplinkos veiksniais, tokiais kaip paveldėjimas, švietimo, išsilavinimo galimybės (Kraus ir kt., 2009; Tay, 2013). Žmonės su aukštesniu subjektyviu socio-ekonominiu statusu ekonominę pajamų nelygybę linkę paaikškinti akcentuojant gebėjimus ir sunkų darbą (Kraus ir kt., 2009). Moterys dažniau nei vyrai linkusios vertinti pajamų nelygybę kaip didelę (Keller ir kt., 2010; Kaltenthaler ir kt., 2008; Chapple ir kt., 2009; Tay, 2013). Jaunesnio amžiaus asmenys labiau toleruoja pajamų nelygybę nei vyresni (Keller ir kt., 2010; Chapple ir kt., 2009; Tay, 2013).

Kuo aukštesnė asmens pozicija, tuo labiau žmogus yra įsitikinęs pajamų nelygybės teisingumu, teigia Wong ir kt. (2008). Kuo stipresni asmens egalitariniai ir nemeritokratiniai požiūriai, tuo labiau tikėtina, kad asmuo kritikuos pajamų pasiskirstymą kaip didelį.

Pagal Kaltenthaler ir kt. (2008); Alesina ir Giuliano (2009), asmenys, turintys aukštesnį išsilavinimą, labiau palaiko laisvos rinkos politiką, nes jiems naudinga konkurencija. Asmenys su žemesniu išsilavinimu palankiau žvelgia į egalitarines politikas, nes jos perskirsto pajamas iš tų, kurie turi aukštesnį išsilavinimą ir didesnes pajamas.

Chapple et al., (2009); Nagayoshi ir Sato (2014) teigė, jog dauguma tyrimų atskleidė, kad mažiau tolerancijos pajamų nelygybei turi neapsiturintys bei vedę asmenys. Pagal Bárcena ir kt. (2010), žmonių suvokimas apie pajamų nelygybę susijęs su jų kasdienne veikla bei santykinę pozicija, kurią jie užima visuomenėje. Taip pat turi reikšmės santykinė pozicija, pagal kurią žmogus vertina objektyvią realybę.

Bastos ir kt. (2010) teigė, kad tyrinėjant skurdą yra svarbu įvertinti tradicijas, kultūrinės praktikas, kurios susiklostė skirtingose kartose.

Apibendrinant galima teigti, kad Schutz'o metodologinė prieiga suformuoja prielaidas analizuoti ir paaiškinti pajamų nelygybės reikšmes ir patirtis asmens kasdieniniame gyvenime, tuo tarpu pajamų nelygybės vertinimo tyrimai atskleidžia skirtumus tarp socialinių ekonominių grupių požiūryje į pajamų nelygybę. Šie skirtingi požiūriai leidžia tikėtis didesnės pajamų nelygybės patirčių įvairovės.

2. Tyrimo metodika

Tyrimo duomenys surinkti naudojant pusiau struktūruotą interviu 2016 m. kovo – birželio mėnesiais. Buvo pateikiami klausimai: Kokią reikšmę Jums turi pajamų nelygybė? Kaip Jūs asmeniškai patiriate pajamų nelygybę? Pateikite pavyzdžių, kaip Jūsų šeimos nariai/ draugai/ giminaičiai susiduria su pajamų nelygybe?

Apklausiai įgyvendinti pasirinkta tikslinė atranka pagal iš anksto nusistatytus kriterijus – miesto/kaimo gyventojai, lytis (vyrai/moterys), išsilavinimas (su aukštesniu ir be aukštojo išsilavinimo), amžius (23 – 35, 36 – 54, 55 ir daugiau). Amžiaus grupės buvo pasirinktos vadovaujantis amžiaus skirstymo kategorijomis: jaunas, vidutinio amžiaus ir brandaus amžiaus suaugęs (Lengvinienė ir kt., 2014: 129).

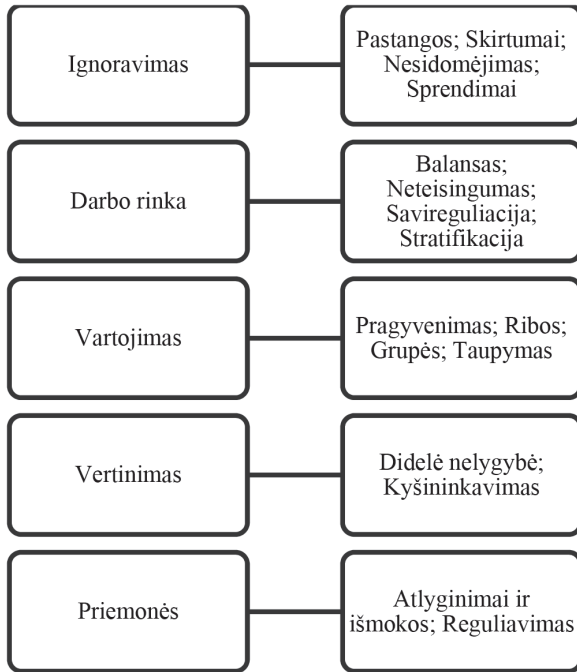
Šių kriterijų pasirinkimą sąlygojo atliktų mokslinių tyrimų išvados teigiančios, kad pajamų nelygybės suvokimas ir vertinimas priklauso nuo minėtų veiksnių (žr. skyrių aukščiau). Kitaip tariant, formuojant atranką buvo siekiama pajamų nelygybės patirčių įvairovės bei išsamesnės tiriamo reiškinio analizės.

Tyrimo dalyvavo 24 asmenys. Iš jų 12 moterų ir 12 vyrų. Vienos informantės atsakymai (20 metų studentės) nebuvo įtraukti į galutinę analizę, kadangi neatsakė į svarbiausius klausimus, susijusius su pajamomis, pajamų nelygybe, dėl patirties stokos. Todėl buvo pasirinkta 23 metų mažiausia amžiaus riba, siekiant svaresnės nuomonės tiriamu klausimu. Tyrimo dalyviams buvo užtikrinama jų identiteto konfidencialumas. Duomenys transkribuoti ir analizuoti žymint tyrimo dalyvio indentitetą „Inf. Nr.x”.

Duomenys analizuoti naudojant kokybinės turinio analizės metodą, taikant ašinio kodavimo principą, išskiriant subkategorijas, kurios buvo apjungtos į kategorijas bei pasitelkiant MAXQDA programą.

3. Tyrimo rezultatų analizė

Analizuojant tyrimo duomenis buvo išskirtos šios pagrindinės kategorijos: ignoravimas; darbo rinka; vartojimas; vertinimas ir priemonės. Kategorijos išskirtos apjungiant subkategorijas (žr. 1 pav.).

1 pav. Kategorijos ir subkategorijos

Fig.1 Category and sub-category

Keletas tyrime dalyvavusių informantų teigė, kad savo gyvenime nesuciduria su pajamų nelygybe. Atsiskleidžia, kad pajamų nelygybė nepatiriama, nes gyvenime susitelkiama į kitus tikslus, t.y darbą ir jo rezultatus. Kita vertus, tokia nuostata atskleidžia ne tik pajamų nelygybės kaip reiškinio ignoravimą kontekste, bet ir savotišką rekomendaciją, kaip reikėtų gyventi, kad pajamų nelygybė nors ir egzistuoūtų, bet nebūtų svarbi. Išryškėja asmeninių pastangų svarba, užsitikrinant sau dosnesnes pajamas, kad ir dirbant ne ypač priimtinius darbus. Informantų nuomone, tada pajamų nelygybė nebūtų tokia svarbi. Asmeninių pastangų reikšmė arba vadovavimasis principu „kuo daugiau dirbama, tuo daugiau uždirbama“ parodo nūdienos vertybines nuostatas arba populiarųjį žiniasklaidoje transliuojamą diskursą apie individo iniciatyvumą bei nuo to priklausantį rezultatą. Todėl individualių pastangų tema tyrimo duomenyse glaudžiai susilieja su kitais individualiais veiksniais, kurie taip pat lemia pajamų skirtumus. Šie veiksniai – tai skirtingas išsilavinimas, patirtis, gebėjimai ir norai. Kita vertus, jaučiama vertybinė nuostata, kad tik pats asmuo yra atsakingas už pasiektus rezultatus: „*Ne, aš to dalyko nesureikšminu, vis tik manau, kad mes tam*

tikra dalimi esame savo laimės kalviai.“ (Inf.8). Iš tyrimo duomenų galima išvelgti, kad savo gero darbo ir pastangų dėka galima pačiam užsitarnauti geresnį darbo užmokestį ir pajamų nelygybė sumažės.

Nors informantai pajamų nelygybę laiko reikšminga, tačiau ją asmeniškai patiria ne kiekvienas. Ir nepatiria todėl, kad stengiasi nesidomėti šiuo reiškiniu, išlaiko privatumą pajamų dydžio klausimu, apvelka tai į pozityvią emociją būseną „*Visada buvau patenkintas.*“ (Inf.13). Remiantis kitų dirbančiųjų patirtimi, išgirstu, matomu, išvelgiamu nepasitenkinimu/pasipiktinimu, konstruojamas pajamų nelygybės supratimas, tačiau nesitapatinama su nelygybę patiriančiais asmenimis. Pajamų nelygybės asmenišką nereikšmingumą pažymimas, nelyginant savo pajamų su kitų dirbančiųjų pajamomis ir pabrėžiama, kad dirbantysis turi teisę rinktis kitą darbą, jei gaunamas atlygis netenkina. Prisitaikymas ir atsakomybė už savo sprendimus sudaro sąlygas, informantų nuomone, ignoruoti pajamų nelygybę.

Tyrimo dalyviai šalia individualių pastangų ir skirtumų pastebi ir struktūrinę pajamų nelygybės priežastis arba socialinio teisingumo stoką. Struktūrinės pajamų nelygybės priežastys bei reikšmės atskleidžiamos kasdieninio gyvenimo patirtimi darbo rinkoje. Darbo užmokesčio ir krūvio subalansavimas yra ta kasdieninio gyvenimo patirtis, kurią patiria kiekvienas asmuo ir, lygindami vienas su kitu, pateikia savo pajamų nelygybės patirties raišką: „*Aišku, yra tas toks, kad kiti gali uždirbti labai daug, o tu dirbi irgi gana sunkiai, bet tau yra nustatytos lubos, kiek tu gali uždirbti.*“ (Inf.2).

Darbo užmokesčio diferenciacija darbo rinkoje atskleidžiama pavyzdžiu, kuris suvokiamas kaip socialinis neteisingumas, kai mokamas skirtingas darbo užmokestis užsieniečiui ir lietuviui dirbančiam tą patį darbą. Šiame pavyzdyje, siekiant sustiprinti socialinio neteisingumo reikšmę, pasitelkiama Europos patirtis, kuri skelbia lygybę ir pasisako prieš diskriminaciją ir, remiantis šia patirtimi, išryškinama pajamų nelygybė. Informantai nesupranta, kodėl šalies kontekste deklaruojamos Europos vertybės, o rezultatas jų neatitinka. Lygiagrečiai šią pajamų nelygybę bandoma pateisinti asmeniniais anksčiau aptartais skirtumais: „<...>*gerai moka vokiečių kalbą*“ (Inf.13), nors dirbant vokiškoje įstaigoje visi ją privalo mokėti. Analogiški darbo užmokesčio skirtumai yra ir užsienyje, kai mūsų žmonėms yra mokamas mažesnis darbo užmokestis nei tos šalies piliečiams. Ši patirtis aprėpia keletą suteikiamų reikšmių: tai neteisinga, nes turėtų būti vienodai, tačiau atsižvelgiant į aukštesnės lingvistinės kompetencijos laipsnį, darbo užmokesčio skirtumas šiek tiek yra leistinas.

Nepaisant to, kad išvelgiama socialinis neteisingumas, vertybinės nuostatos grindžiamos tik asmenine atsakomybe, iniciatyvumu bei gebėjimais uždirbti pajamas, pakeičia neigiamą pajamų nelygybės vertinimą ir sukelia abejonę arba priartina vertinimą iki „normalaus“. Pripažįstama laisva rinkos savireguliacija darbo užmokesčio srityje: „<...>*verslas turi teisę pats reguliuoti savo darbo užmokesčius ir dėtioti tą pajamų nelygybę, kad tau duosiu tiek, tau tiek, tau tiek.*“ (Inf.14). Šiuo atveju galima išvelgti ir šalies konteksto apibūdinimą, kur valstybės reguliavimas yra nepakan-

kamas, o pajamų nelygybė susiklosto kaip normalus/nevaldomas reiškinys rinkoje. Arba, kaip teigė Schutz'as (1973), tai yra sutartas normalumas visuomenėje.

Struktūrinė pajamų nelygybės raiška iliustruojama ir darbo užmokesčių skirtumu tarp užsienio ir lietuviško kapitalo įmonių. Paprastai darbo užmokestis užsienio įmonėje yra aukštesnis. Šis skirtumas yra aiškinamas, suteikiant aukštesnį statusą to- kio pobūdžio įmonei „<...>aukštesnis lygis“ (Inf.2), pagal finansines galimybes arba atspindi susiklosčiusią patirtį iš emigracijos, kai paprastai emigravę lietuviai uždirba daugiau. Pajamų nelygybė iliustruojama ir darbo užmokesčio skirtumais tarp konkrečių šalių, pavyzdžiui, lyginant Maltą ir Lietuvą. Taip pat lyginama ne tik darbo užmokestis, bet ir pragyvenimo lygis. Informantui nėra aišku šių skirtumų priežastys ir šis neaiškumas kelia nusivylimą socialiniu teisingumu mūsų šalyje, bendrai nepasitenkinimą gyvenimu šioje šalyje.

Interviu duomenyse atkreipiamas dėmesys ir į didelį atotrūkį darbo užmokesčio tarp vadovų ir pavaldinių. Šalies kontekste susiklostę dideli darbo užmokesčio skirtumai hierarchinėse pozicijose gali būti siejami tiek su neoliberalia šalies socioekonominė raida, tiek su paveldu iš sovietinio laikotarpio, kai užėmimas vadovaujančios pozicijos reikė ir gerokai didesnes privilegijas. Informantams pagal hierarchinę poziciją darbo užmokesčio skirtumai yra nepriimtini.

Kaip struktūrinis socialinis neteisingumas bei pajamų nelygybės patirtis yra įvardijama darbo užmokesčio formavimo praktika, kai atsižvelgiama ne tik į darbuotojo kompetenciją, bet ir į rinkoje vyraujančią darbo užmokestį. Kitaip tariant, asmuo jaučiasi neturintis jokios galimybės gauti aukštesnį darbo užmokestį, nepaisant jo gebėjimų. Tai galima sieti ir su šalyje silpna kolektyvine jėga, kuri atstovautų dirbančiojo interesus, derantis dėl aukštesnių atlyginimų. Kai nėra tokios jėgos, dirbantysis paliekamas vienas su darbdaviu, aptariant darbo užmokesčio dydį ir paprastai derybinės galios būna labai nevienodos.

Darbo užmokesčio nelygybė pagal užimamas pareigas yra kasdieninio gyvenimo patirtis, per kurią vertinama pajamų nelygybė. Vertikali darbo užmokesčio diferenciacija yra labai pastebima tarp vadovų ir pavaldinių, tačiau jos beveik nėra tarp kvalifikuoto ir nekvalifikuoto darbo. Ir tai vėl formuoja nusivylimą socialiniu teisingumu, nes tyrimo dalyvių nuomone šiuo atveju vertikali nelygybė turėtų būti didesnė. Galima pastebėti, kad laikoma neteisinga, jei darbo užmokestis yra labai mažas: „<...>visiškus, absoliučius centus.“ (Inf.8) už sunkų fizinį darbą. Neadekvatus darbo užmokestis, turintiems aukštąjį išsilavinimą darbuotojams, kaip vienas iš veiksnių, prisidedantis prie pajamų nelygybės, išryškėja interviu duomenyse. Pastebima, kad darbo užmokestis visais atvejais turi būti teisingas, net jei darbuotojas ir dirba dėl malonumo. Kitaip tariant, darbo užmokesčio nelygybė įvairiais pjuviais atsiskleidžia kaip kasdieninė pajamų nelygybės patirtis, kuri grįžta nusivylimu socialiniu teisingumu, nepasitenkinimu. Nepasitenkinimą kelia atsakomybės ir atlygio nesubalansuotumas, bendrai maži darbo užmokesčiai šalies kontekste.

Darbo užmokesčių skirtumai tarp valstybinio ir privataus sektoriaus šalyje viešai aptariama problema, apie ją kalba ir tyrimo dalyviai, remdamiesi savo patirtimi. Pastebima ne tik tai, kad darbo užmokesčiai valstybiniame sektoriuje yra mažesni, bet skiriasi ir įdedamos pastangos: („*Valdiškame darbe dirba daugiau, o gauna mažiau.*“ (Inf.21)); <...> *bet gaunamos pajamos į rankas yra vis tiek keturis kartus daugiau nei mano valstybės tarnyboje.* (Inf.1)). Darbo užmokesčių skirtumais tarp minėtų sektorių iliustruojama dirbančiojo išnaudojimo privačiame sektoriuje problema, nors čia ir gaunamas aukštesnis darbo užmokestis.

Informantai save sulygina tiek su daugiau, tiek su mažiau pajamų gaunančiais asmenimis, abejais atvejais įvardindami asmeninį pajamų nelygybės patyrimą. Asmeniškai patiriama pajamų nelygybė ir gyvenamųjų vietų atžvilgiu pastebint, kad didesniuose miestuose – atlygis didesnis, mažesniuose – mažesnis.

Pajamų nelygybė yra iliustruojama darbo užmokesčių skirtumais savivaldybės atveju. Seniūnijų darbuotojai įžvelgia socialinį neteisingumą, kad savivaldybės administracijos darbuotojai uždirba daugiau. Ir šis neteisingumas yra apibūdinamas per vartojimo prizmę, kad gaudami didesnius darbo užmokesčius: „<...>*ramiai sau gyvena, perka mašinas, namus ir keliauja ir va.*“ (Inf.14).

Pajamų nelygybė kasdieniniame gyvenime patiriama ne tik pačių tyrimo dalyvių, bet ir jų artimųjų, su kuriais jie bendrauja tiesiogiai. Artimų žmonių pajamų nelygybės patirtis analogiškai tapatinama su darbo užmokesčio nelygybe, kaip ir pačių tyrimo dalyvių: „*Vieni jų gauna didesnius, o kiti mažesnius atlygius.*“ (Inf.24). Absoliutinama ir manoma, kad kiekvienoje įmonėje žmonės susiduria su pajamų nelygybe, tad ši problema „<...>*neturėtų praeiti ir pro mano artimuosius.*“ (Inf.20). Kaip teigė Schutz'as, kito asmens patirtis yra paaiškinama per savo patirtį, taip ir kalbant apie pajamų nelygybę, neišvengiamai paliečiama vėl skirtingos kvalifikacijos darbų darbo užmokesčio lygybė, kas yra socialiai neteisinga ir jau buvo aptarta, atskleidžiant pačių informantų kasdieninio gyvenimo pajamų nelygybės patirtis.

Socialine įtampa pajamų nelygybė pasireiškia ir informantų draugų gyvenime, tada lyginama draugų ir savo darbo užmokestis ir matoma, kad darbo užmokestis yra skirtingas už tokios pačios atsakomybės darbą.

Kasdieninis gyvenimas neišvengiamai susijęs su įvairių gėrybių vartojimu. Ir per vartojimo galimybes tyrimo dalyviai atskleidžia pajamų nelygybės reikšmę. Kitaip tariant, pajamų dydis apsprendžia: kokį būstą galia turėti, kokios sveikatos priežiūros paslaugos prieinamos ir pan. Mažos pajamos informantų kasdienybėje neleidžia didesnio vartojimo pasirinkimo, nes „*Išleidžia maistui, komunalinius susimoka... ligos atveju neturi galimybės pasigydyti.*“ (Inf.16).

Nepakankamos pajamos informantų siejamos su mažais darbo užmokesčiais šalyje. Nusivylimas jaučiamas ir dėl valstybės reguliacijos stokos šioje srityje ir dėl to, kad dirbantysis negali pragyventi iš savo darbo užmokesčio bei investuoti į vaikų mokslą. Kitaip tariant, įvardijama dirbančiųjų skurdo problema: „*Auginame du vaikus. <...> mėnesio gale skaičiuoti centus kartais tenka.*“ (Inf.22); „*Turiu draugų, kurie*

labai mažai uždirba ir negali su manim eiti į koncertą, kur kainuoja 15 eurų.“ (Inf.14). Ir tai nėra tik dirbančiųjų skurdo problema, bet ir šeimos, kuri auginą vaikus, ribotos pragyvenimo galimybės nūdienos Lietuvos kontekste. Tyrimo duomenys byloja apie pasipiktinimą esama situacija, nusivylimą, kai negalima išgyventi, kai stokojama galimybių oriam gyvenimui: „Žmonės, kurie dirba, jie turi turėti normalias, klestėjimo ar egzistavimo sąlygas.“ (Inf.13).

Vartojimo kontekste pajamų nelygybė pasireiškia ir įtampa tarp skirtingo amžiaus grupių. Jauni žmonės paprastai turi daugiau materialių poreikių: tokių kaip būstas ir kiti reikmenys, todėl tyrimo metu išryškėjo galimybių tenkinti tokius poreikius lyginimas su kitomis amžiaus grupėmis. Jaunų žmonių nusivylimas arba nematymas perspektyvų, kad galės susikurti kasdieninio gyvenimo materialų pagrindą, sąlygoja pasekmes – iš šalies emigruoja daugiausiai jaunimo iki 29 metų amžiaus grupėje.

Tuo tarpu didesnės pajamos užtikrina ne tik kasdieninio gyvenimo išlaidas, bet ir galimybes taupyti. Kita vertus, tyrimo duomenyse galima pastebėti ir taupymo kultūrinės apraiškas, kaip individualias vartojimo švelninimo priemones krizinėse situacijose. Vienas iš informantų taupymo leitmotyve pamini, kad gebėjimas taupyti yra perduotas kaip kasdienio ir būsimo biudžeto valdymo priemonė iš tėvų auklėjimo.

Tyrimo duomenys parodo, kad tyrimo dalyviai vertina pajamų nelygybę Lietuvoje kaip didelę, nors ir supranta, kad lygiavos būti negali, nes pajamos turi būti skirtingos, tačiau šie skirtumai šiandien yra jau per dideli. Taip pat pajamų nelygybė siejama su kyšininkavimo problema. Atkreipiamas dėmesys į viešoje erdvėje iškelto Seimo narių kyšininkavimo skandalus. Akivaizdu, kad nepasitenkinimas pajamų nelygybe sutapatinamas su žinia žiniasklaidoje apie gaunamas dideles kyšių sumas.

Išsakomi lūkesčiai, pasvarstymai apie priemones, kurios padėtų spręsti pajamų nelygybės problemą: „*Jeigu būtų didesni atlyginimai, pensijos, geriau būtų, susilygintumėm visi, geriau gyventumėm.“ (Inf.16). Informantai lygina socialinių išmokų dydį su darbo užmokesčiais esančių politikoje asmenų „Kaip nejausi. Jei pensija 300 nesiekia, o jie gauna kaip reikiant algas.“ (Inf.16). Ši viešoje erdvėje skelbiama informacija apie politikų, išrinktų į Seimą, darbo užmokesčius norom nenorom yra sulyginama su žemomis žmonių pajamomis, socialinėmis išmokomis šalyje ir kelia socialinę įtampą bei pasipiktinimą.*

Didesnio valstybės reguliavimo poreikis, kaip priemonės mažinant pajamų nelygybę, pageidaujamas ir darbo rinkoje, ir žemės ūkio produkcijos supirkimo srityje. Žemės ūkio produkcijos supirkimo nereguliavimas, vieno iš informantų nuomone, sukuria pajamų diferenciaciją. Tuo tarpu darbo rinkoje galėtų būti darbdavių skatinimas kelti darbo užmokesčius.

Išvados

Pajamų nelygybės reikšmė ir patirtys kasdieniniame gyvenime pasireiškia darbo rinkoje, vartojimo galimybėse arba ignoruojant šį reiškinį. Visi šie atvejai atskleidžia keliamą šio reiškinio įtampą ir nepasitenkinimą. Net ir ignoruodami pajamų nely-

gybę kaip reiškinį, žmonės turi latentinį nusivylimą, kurį stengiasi maskuoti nesidomėjimu, susitelkimu į geresnio darbo užmokesčio paiešką arba intensyvesnę darbą. Pajamų nelygybės ignoravimas išryškina asmeninių pastangų svarbą, užsitikrinant sau geresnį pragyvenimo lygį. Ir tai atspindi šalies vertybinių kontekstą, kur pabrėžiama individuali laisvė, iniciatyvumas ir kitos neoliberalios vertybės.

Pajamų nelygybė suprantama ir patiriama tiek pačių informantų, tiek jų artimųjų kasdieninėje aplinkoje. Darbo aplinkoje išryškėja įvairialypiai nepasitenkinimą pajamų nelygybe ir socialiniu teisingumu keliantys veiksniai, kurių sprendimas socialinės politikos ir kt. priemonėmis gerintų socialinį klimatą šalyje. Identifikuojama neteisinga vertikali darbo užmokesčių stratifikacija tarp vadovų ir pavaldinių; tarp kvalifikuoto ir nekvalifikuoto darbo; tarp viešo ir privataus sektorių; tarp skirtingų savivaldybės struktūrinių lygmenų. Įvardijama bendra neteisingumo patirtis bei paliečiami opi dirbančiųjų skurdo problema, tame tarpe jaunų asmenų nusivylimas perspektyvomis susikurti materialų gyvenimo pagrindą.

Neišvengiamai pajamų nelygybė patiriama per vartojimo galimybes. Yra lyginama didesnes pajamas turinčių vartojimo galimybes, kurios akivaizdžiai matomos kasdieninio gyvenimo patirtyje bei šeimų, auginančių vaikus ir pensininkų kasdieniais balansavimas, siekiant sudurti galą su galu. Taupymo kultūrinei tradicijai, perduodamai iš tėvų kartos, nėra galimybių realizuoti dėl nepakankamų pajamų, kurios užtikrina tik kasdieninio gyvenimo išlaidas.

Nepasitenkimas ir nusivylimas išreiškiamas kartu su noru didesnio socialinio teisingumo, kuris būtų pasiekiamas per didesnę valstybės reguliavimą. Pajamų nelygybės tema siejama su korupcija šalyje ir tai neišvengiamai didina įtampą bei nepasitenkimą valdžios institucijomis.

Literatūra

- Alesina, A. F., Giuliano P. (2009). Preferences for redistribution. *Working paper 14825*. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w14825.pdf>
- Bárcena, A., Prado, A., Beccaria, L. & Malchik, S. (2010). Latin America in the mirror. Objective and subjective dimensions of social inequity and well-being in the region, *LC/G.2419*. Prieiga per internetą: <http://www.cepal.org/deype/publicaciones/xml/6/40956/lcg2419i.pdf>
- Bastos, A. C. S., Rabinovich, E. P. & Almeida, M. B. (2010). Living the world of poverty: the researcher as participant/apprentice. *Psychology and Developing Societies*, 22(2), 221–247.
- Black, R., Natali, C. & Skinner, J. (2005). Migration and inequality. *Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty, Equity & Development*, 1–26.
- Buivydas, R., Černiauskas, G. (2011). Ar ekonominė nelygybė turi įtakos sveikatos ar kitiems socialiniams-ekonominiams šalies rodikliams? *SEC apžvalga*, 4, 1-3.
- Chapple, S., Förster, M. & Martin, J. P. (2009). Inequality and well-being in

- OECD countries: what do we know? *The 3rd OECD World Forum on "Statistics, Knowledge and Policy" Charting Progress, Building Visions, Improving Life*, 1–13.
- Colins, O., Broekaert, E., Vandeveld, S. & Van Hove, G. (2008). Max Weber and Alfred Schutz The theoretical and methodological background of the case-oriented quantification approach behind win MAX. *Social science Computer review*, 26 (3), 369–378.
- Čiulevičius, J., Čiulevičienė, V. (2008). Lietuvos gyventojų ekonominė nelygybė ir jos įvertinimo tobulinimas. *Mokslo darbai: Lietuvos žemės ūkio universitetas*, 12(1), 46–53.
- Eberle, T. S. (2015). Exploring Another's Subjective Life- World: A phenomenological Approach. *Journal of Contemporary Ethnography*, 44(5), 563–579.
- Engelhardt, C., Wagener, A. (2014). Biased Perceptions of Income Inequality and Redistribution. *CESifo Working Paper Series*, 4838, 1–21.
- Grosfeld, I., Senik, C. (2011). The emerging aversion to inequality. Evidence from long subjective data. *PSE Working Papers*, 19, 1–35.
- Gorman, R. A. (2014). The dual vision: Alfred Schutz and the myth of phenomenological social science. New York: Routledge.
- Kaltenthaler K., Ceccoli S. & Gelleny R. (2008). Attitudes toward Eliminating Income Inequality in Europe. *Journal of European Social Policy*, 9 (2), 217–241.
- Keller, Tamas, Marton Medgyesi and György Tóth. 2010. "Analysing the link between measured and perceived income inequality in European countries." *Research note No. 8*. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?advSearchKey=Analysing+the+link+between+measured+and+perceived+income+inequality+in+European+countries&mode=advancedSubmit&langId=en&policyArea=&type=1&country=0&year=0>
- Kraus, M. W., Piff, P. K. ir Keltner, D. (2009). Social class, sense of control, and social explanation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(2), 992–1004.
- Lengvinienė, S, Rutkienė, A. ir Tandzegolskienė, I. (2014). Vyresnio amžiaus asmenų išlikimo darbo rinkoje teoriniai aspektai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 25, 128 – 137.
- Lisauskaitė, V. (2010). Lietuvos gyventojų pajamų ir vartojimo diferenciacija. *Verslas: Teorija ir praktika*, 11(3), 266–278.
- Misiūnas, A., Bratčikovienė, N. (2007). Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas. *Lietuvos statistikos darbai*, 46, 112–121.
- Nagayoshi K., Sato Y. (2014). Who supports redistributive policies in contemporary Japan? An integrative approach to self-interest and trust models. *International Sociology*, 29(4), 302–323.
- Schutz, A., Barber, M. (2013). *Collected Papers VI. Literary Reality and relationships*. USA: Springer.
- Skučienė, D. (2008). Pajamų nelygybė Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 19 (4), 22–33.
- Tay, T.Ch. (2013). *Tolerance for Income Inequality and Redistributive Preferences: Cross-nation and Multilevel Perspectives*. Los Angeles: UCLA.
- Valone, J. J. (1976). A Critical theory of knowledge and the phenomenology of Alfred Schutz. *Philosophy and Social Criticism*, 3 (3), 199–215.

- Wong, T. K. Y., Wan, P.-S., Law, K. W. K. (2008). Public Perceptions of Income Inequality Trends and Implications. *Conference on Social Inequality and Social Mobility in Hong Kong*.
- Zabarauskaitė, R., Blažienė, I. (2012). Gyventojų pajamų nelygybė ekonominių ciklų kontekste. *Verslas: Teorija ir praktika*, 13(2), 107–115.
- Zhao, Sh. (2015). Constitution of mutual knowledge in Telecopresence: Updating Schutz's Phenomenological theory of the lifeworld. *Journal of creative communications*, 10(2), 105–127.

THE MEANINGS AND EXPERIENCES OF INCOME INEQUALITY IN EVERYDAY LIFE

Dr. Daiva Skučienė

Lithuanian Social Reserch Centre, Lithuania

Gintarė Kaminaitė

Summary

The issue of income inequality is on the recent public agenda. Mass media and academics focus on the negative consequences of income inequality. Despite the analyses of reasons and consequences in national academic literature, the personal experiences and meanings of income inequality in everyday life weren't analyzed. This analysis is important not only for the academic purposes but also for the social policy. The patterns of income inequality and its impact on everyday life can help policy makers to better ground the proposals for the reduction of income inequality. On the other hand, it allows to envisage shortcomings or benefits for the different social groups of such proposals.

The goal of this paper is to analyze the experiences and meanings of income inequality on everyday life of people. A. Schutz methodological approach allows to define the model of subjective understanding of income inequality. Previous researches provided findings that the evaluation of income inequality is different within social groups. Thus, the sample of informants was based on these findings and defined by education, gender, residential place and age. A total of 24 informants, selected by mentioned criteria, participated in the survey. The survey was implemented in 2016. The semi-structured interview was used for the survey. The findings were analyzed by content analyses, using axis coding approach. The findings of the research revealed that subjective meanings and experiences of income inequality in everyday life include the labour market, the capacities to consume, the ignorance of income inequality and its evaluation in relation with corruption. The experiences and meanings of income inequality are mainly related with the feeling of injustice in the labour market. The injustice in the labour market is related with the inequality of high wages among managers

and subordinates, among private and public sector, among foreign and national capital enterprises employees, and etc. The injustice in the consumption field as a consequence of income inequality is perceived among families with children or retirees, who try to balance their expenses and income every day. The dissatisfaction and disappointment are accompanied with the desire of higher state regulation.

Keywords: *meanings of income inequality, experiences of income inequality, everyday life.*

Daiva Skučienė, socialinių mokslų daktarė, Lietuvos socialinių tyrimų centro vyr. mokslo darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptys: pajamų nelygybė, asmens gerovė, socialinė politika.

Daiva Skučienė, Doctor of Social Sciences, chief researcher at Lithuanian Social Research Centre. Research areas: income inequality, personal wellbeing, social policy.

Gintarė Kaminaitė, Vilniaus universiteto Socialinės politikos magistro programos absolventė.

Gintarė Kaminaite, graduate of Vilnius University Social Policy Master programme.